

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Крилової Вселени Олександрівни
«ФЕНОМЕН ХАРИЗМИ В БУТТІ ЛЮДИНИ ТА СПІЛЬНОТИ»
подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Дослідження проблематики харизми у дисертаційній роботі Вселени Крилової є надзвичайно актуальним у кризові часи існування суспільства. Особливо важливим воно є для сучасної України, яка знаходиться у стані екзистенціальної війни. У такі часи як кожна людина, так і суспільство в цілому потребують оновлених світоглядних орієнтирів і стратегій дії, які можуть окреслити і реалізувати саме харизматичні лідери.

Стрижнем наукової новизни даного дослідження є те, що феномен харизми осмислюється не лише як індивідуальний, а й соціальний феномен, і, водночас, аналізуються фундаментальні світоглядні та буттєві аспекти харизми. Евристично цінною виступає ідея харизми як екзистенціального шарму, який може бути виявлений і розвинутий людиною та реалізований нею у спільноті.

Отже, креативність і системність осмислення феномену харизми авторкою полягає в усвідомленні можливостей її розгортання до харизми пари, сім'ї, а також спільноти. Такий підхід дозволяє виявити комунікативні аспекти харизми і проаналізувати закономірності її реалізації у соціумі.

Цікавим є визначення дисертанткою конструктивної харизми, яка є «світоглядною характеристикою людини та спільноти, що, за умови своєї пробудженості та цілісності, надає їм не лише перевагу у соціумі..., а й виражається у ширій любові та розумінні...» (с. 110).

Авторка системно аналізує такі екзистенціальні й соціальні прояви харизми як дійсна й імітаційна харизма, а також конструктивна і деструктивна харизма, що, по суті, окреслюють її моральнісний вимір. На сторінці 86 тексту дисертації доводиться, що «дійсна харизма може мати як конструктивний, так і деструктивний характер».

Таке роз'яснення видається важливим, адже, на перший погляд, може здаватися, що дійсна харизма завжди є конструктивною. Людина з конструктивною харизмою створює можливості замість проблем, ставиться до життя як мистецтва, а не технології і надихає своїм прикладом навчатися цьому мистецтву інших.

Вдалою є ідея про творчий характер дійсної конструктивної харизми, який розкривається не лише у творенні артефактів культури, а й самого життя, відносин, і навіть долі харизматичної людини та спільноти. Не викликає сумнівів положення дисертаційного дослідження про те, що конструктивна харизматична особистість «не бореться з власною долею, а спрямовує її власною любов'ю до життя, розумінням його проявів та активній конструктивній взаємодії з цим життям» (с. 72). Дане положення натякає на можливість поєднання раціонального та спонтанного начал особистості у процесі кристалізації власної харизми, що розкривається у понятті самотворення харизми як процесу і акцентує увагу на розгортанні реальних харизматичних потенцій (с. 36).

Варто відзначити широку джерельну базу дисертації, особливо роботи західних науковців, що збагачує дане дослідження і підкреслює його гідний науковий рівень. Опрацьована і цитована література демонструє міждисциплінарність підходу до осмислення феномену харизми людини та спільноти, яка об'єднує соціально-філософський, філософсько-антропологічний і культурологічний аспекти.

Привертає увагу комплексність і глибина аналізу харизми в бутті людини та спільноти в рамках обґрунтованого авторкою методологічного

підходу – метаантропології харизми, що досліджує можливості виявлення і реалізації харизми у відносинах особистості з самою собою, з люблячим партнером та спільнотою.

Метаантропологія харизми окреслена авторкою як методологічна стратегія, що системно досліджує феномени дійсної та імітаційної харизми людини, пари та спільноти, їх екзистенціальні, світоглядні, соціокультурні аспекти й потенції у буденному, граничному і метаграничному вимірах буття людини. В цих вимірах набуває широкого осмислення запропонована типологія харизми, представлена екзистенціально-тілесною, екзистенціально-особистісною та екзистенціально-комунікативною харизмою людини, які засновуються на буденному, особистісному та філософському типах світогляду.

Варто відзначити, що у координатах методологічного підходу метаантропології харизми одним з основних критеріїв конструктивності харизми виступає цілісність. В цьому контексті у дисертаційній роботі окреслюється перспектива можливості розвитку харизми до цілісності її проявів в тілесності, душевності й духовності, що в результаті породжує співтворчу харизматичну комунікацію між людьми та спільнотами.

Переконливими видаються положення про те, що екзистенціально-тілесна харизма здебільшого виражає підміну актуалізованості особистості фізичною «магнетичністю» та яскравою зовнішністю (с. 83-84).

Особистісне й харизматичне пробудження знаменується виявленням і розкриттям екзистенціально-особистісного типу харизми, що характеризується домінантою інтелектуальності. Доводиться, що така харизма здебільшого набуває егоцентричного характеру, тому стає засобом маніпуляції, що сигналізує про її нецілісність (с. 84).

У дисертації доведено, що екзистенціально-комунікативна або цілісна харизма гармонійно поєднує тілесне, духовне і душевне начала людини. Як зазначає дисертантка, даний тип харизми в її конструктивних

проявах «передбачає відкритість до діалогу, щирість, здатність до актуалізації харизми інших та співтворчості з ними, тому проявляється як на рівні особистості, так і у парі й у спільноті харизматиків» (с. 33).

Креативними у роботі авторки виступають теоретичні співставлення феноменів харизми і краси, а також харизми і геніальності в бутті особистості та спільноти (у підрозділах 2.7 і 2.8), що дозволяє усвідомити як їх сутнісні відмінності, так і взаємовплив. Слушною є думка про те, що краса і геніальність не завжди означають наявність харизми.

Оригінальним є аналіз харизми пари, сім'ї та спільноти, який припускає осмислення способів взаємодії харизматиків, об'єднаних спільними цінностями, інтересами, цілями, що в найвищих своїх проявах ведуть до створення таких відносин, для яких органічними є партнерство, співтворчість та здійснення спільної гуманістичної місії.

Цінним є аналіз аспекту особистісної сили харизми, що формується, на думку дисертантки, саме у родинному колі. Відзначається, що сім'я може бути як джерелом такої сили людини у випадку, коли рідні люди здійснюють харизматичну партнерську комунікацію, виражають розуміння та реалізують співтворчість, так і способом її деактуалізації у випадку, коли названа вище взаємодія замінюється придушенням свободи та домінуванням (с. 288).

Плідною у осмисленні харизми сім'ї виступає ідея харизматичної комунікації між членами родини на основі їх унікальності. Погоджуюсь з висновком на с. 288 про те, що «вирішальним для утвердження харизми як індивідуальної, так і сімейної, є той комунікативний клімат взаємовідносин, який створюється її лідером, а також підхоплюється усіма іншими членами родини».

Необхідно зазначити, що поглиблення аналізу соціального аспекту харизми відбувається у підрозділі 5.2. через осмислення феномену харизматичного політичного лідерства у контекстах демократичного

авторитарного й тоталітарного суспільства. Це виступає важливим теоретичним аспектом, який збагачує дане дослідження, здійснене у руслі саме соціальної філософії. Авторкою достатньо вдало аналізується характер харизматичної комунікації не лише між лідером та послідовниками, а й між послідовниками всередині спільноти і, водночас, з іншими спільнотами.

Важливим є те, що у роботі розмежовуються поняття авторитарного та гуманістичного харизматичного лідерства. Адже дані прояви лідерства, згідно з роздумами дослідниці, «виражають відмінні екзистенціальні типи харизми людини, що перебуває на чолі спільноти й демонструють фундаментальні відмінності у системі комунікації лідера з послідовниками, а також створюють докорінно відмінні умови взаємодії усіх учасників спільноти» (с. 336).

Солідарна з думкою дисертантки про те, що «гуманістичне харизматичне лідерство – це така система відносин лідера та послідовників, що дає їм свободу самовираження і актуалізує харизматичний потенціал у спільноті, й, через співпереживання та співтворчість, сприяє здійсненню як індивідуальної, так і спільної місії її учасників. Гуманістичність як основа названого харизматичного лідерства дає можливість лідеру актуалізувати харизму спільноти через співпереживання харизмі її учасників, що створює продуктивний вектор її діяльності та конструктивну атмосферу їх взаємодії» (с. 336).

Варто відзначити чітку структурованість і логіку викладу дисертаційної роботи, ерудицію дисертантки, обізнаність щодо методологічних підходів до осмислення феномену харизми.

Незважаючи на евристичність та цілісність дослідження, маємо положення, які викликають бажання вступити в наукову дискусію.

1. У роботі зазначається, що основами конструктивної харизми людини є любов до себе та Іншого, щирість, іронія/самоіронія, відкритість

до діалогу. Вважаю, що фундаментальною основою конструктивної харизми є свобода особистості, яка забезпечує їй спонтанність, життєвість, пасіонарність самовираження і гуманістичність комунікації у спільноті. Тому видається слушним у подальших дослідженнях додати свободу і як критерій, і як фактор, що визначає буття харизматичної людини та спільноти, а також створює умови для їх повноцінного розвитку.

2. У дослідженні осмислюється можливість розширення розуміння харизми від індивідуальної харизми до харизми пари, сім'ї, спільноти. Чи можна на основі даного положення стверджувати, що групова харизма окремої спільноти може переростати у харизму суспільства як єдності різних спільнот?

3. В тексті дисертації прослідковується ідея про те, що гра харизмою та за допомогою харизми є тісно пов'язаною з маніпуляцією і властива саме маніпулятивним людям і спільнотам, які здебільшого схильні виражати екзистенціально-особистісний тип харизми. А на с. 240 зазначається, що екзистенціально-комунікативній харизмі, яку дисертантка вважає найбільш конструктивним її проявом, властива не гра як вдавання, а грайливість як буттєвість. У подальших дослідженнях авторки хотілося б побачити більш розлоге міркування щодо специфіки такої грайливості конструктивного харизматика та її проявів у комунікації між учасниками спільноти.

Вказані зауваження та дискусійні питання не знижують високої якості та цілісності представленої дисертаційної роботи, а виступають теоретичними орієнтирами подальших наукових досліджень проблематики харизми у бутті людини та спільноти.

Вважаю, що дисертація «Феномен харизми в бутті людини та спільноти» цілком відповідає сучасним вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України. Робота є оригінальним теоретичним дослідженням з розробленню авторською методологією, яка ґрунтується на

плідних методологічних підходах класиків та сучасників, має достатній рівень аргументованості наукової новизни і відповідає вказаній науковій спеціальності, а тому її авторка Вселена Олександрівна Крилова заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри суспільних наук
Національної музичної академії
України ім. П.І. Чайковського

Т.І. Андрущенко

